

УДК [330.33](#)

ВПЛИВ АГРАРНИХ ЦИКЛІВ НА ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Шиян Дмитро Вікторович, док. екон. наук, професор, завідувач
кафедри економіки підприємства та менеджменту, Харківський національний
економічний університет імені Семена Кузнеця

Божко Микола Володимирович, аспірант Харківський національний
економічний університет імені Семена Кузнеця

Циклічність розвитку економіки сьогодні визнається провідними економічними школами. Інша справа, що пошук відповіді на причини їх появи та рушійний механізм суттєво відрізняється. Також існують різні точки зору на секторальні цикли, зокрема в сільському господарстві.

Так, А. Тюрго, ще у 1749 р. відмічав, що “Усюди на землі достаток і неврожаї чергуються одне за іншим у не підпорядкованій ніяким правилам зміні, у якій дані коливання компенсуються лише впродовж досить тривалого ряду років” [1]. Фактично, мабуть вперше, в економічній науці мова йде про прояви періодичних коливань. Хоча автор не називає їх циклами. А. Сміт у своїй класичній праці “Дослідження про природу і причини багатства народів” [2] також присвятив окремий підрозділ проблемам коливання вартості таких товарів як золото, срібло та зерно. Підсумком став висновок: “...з початку XIII ст. до середини XVI середня ціна для кожних 12 років стає поступово все нижче і нижче і що до кінця XVI ст. вона починає знову поступово зростати” [Там само]. Таким чином, фактично вперше констатується наявність в економіці циклу тривалістю 12 років. Зробивши це відкриття, автор не зумів у подальшому його логічно завершити. Це звичайно не дивно, бо на той час поняття економічного циклу було взагалі відсутнє. Хоча визиває подив факт того, що дане відкриття залишилось позаувагою дослідників історії економічної науки.

Розглядаючи проблему аграрних циклів, не можна не згадати ім'я нашого співвітчизник І. Кауфман. Аналізуючи динаміку зміни цін на хліб за тривалий період часу, він довів, що цикли особливо добре видно, якщо проаналізувати дані про ціни за достатньо тривалий період часу [3].

Особливо інтенсивний етап у дослідженні аграрних циклів почався з моменту, коли У. Джевонсом (1884 р.) було зроблено припущення про зв'язок економічних циклів з впливом встановленого на той час одинадцятирічного сонячного циклу [4]. Слід зразу зазначити, що фактично в даній проблематиці проблема була поставлена і набула широкої популярності. Однак, якщо бути більш точним, то першим цю проблему підняв Г. Фритц у 1878 р., зробивши доповідь у Гарлемському товаристві на тему “Співвідношення між сонячними плямами і магнітними метеорологічними явищами на Землі”. У зазначеній роботі робилося співставлення між коливаннями рівня Нілу та сонячною активністю.

Разом з тим і сам М. І. Туган-Барановський розглядав проблеми динаміки сільського господарства, зокрема, встановив наявність у ній циклічної складової. При цьому його висновок відносно припущень У. Джевонса був таким: “Неспроможність всіх подібних спроб пов'язати складні соціальні явища з періодичністю зовнішньої природи виявляється вже в простій хронології кризисів” [5]. Далі наводяться роки найбільш глибоких криз з циклами 9, 10, 11 років. У зазначеній праці є дані про динаміку урожайності та зміну ціни на пшеницю в Англії за значний період часу (1823-1882 рр.).

Незважаючи на все це, у сучасні часи ця проблема продовжує досліджуватися. Значним поштовхом для цього був вихід у світ робіт О. Чижевського [6]. Головна ідея, яка була висловлена ним, знову стосувалася впливу Сонця на біологічні процеси на Землі і в тому числі, звичайно, на сільське господарство. Аналогічного погляду дотримується і О. Олійник. Він зокрема відмічає: “...можна стверджувати, що в періоди збільшення кількості плям на Сонці урожайність зернових зростає, а при зменшенні — знижується” [7]. Але поряд з тим, автор підкреслює, що вплив сонячної активності може

спричинити незначну амплітуду коливань урожайності зернових (3-5% від середнього досягнутого рівня).

Серед сучасних вітчизняних вчених, хто займається дослідженням впливу сонячної активності на урожайність сільськогосподарських культур, можна назвати Залмена Філера [8]. Його позиція полягає в тому, що максимальні врожаї припадають на роки підйому та максимуму сонячної активності, а на її спаді та мінімумі відповідно врожаї падають. У той же саме час, відмічає автор, що трапляються сильні спади урожайності в середині етапу сонячної активності (1983, 1992, 2003 рр.).

Значне місце в дослідженні агарних циклів належить М. Кондратьєву. Він був першим, хто висунув припущення про існування довгих хвиль в економічному розвитку. В фундаментальній роботі «Великі цикли економічних кон'юнктур» констатувалась наявність великих хвиль з тривалістю від 48 до 60 років та з амплітудою 25 % [9]. Причини їх існування трактувались наступним чином «.. в той саме час як середні цикли викликаються внутрішніми причинами динаміки капіталістичного господарства, великі хвилі динаміки викликаються випадковими умовами і подіями, що надходять, наприклад 1) зміни техніки, 2) війни і революції, 3) залучення нових територій в орбіту світового господарства, 4) коливання у видобутку золота» [Там же, с. 381.].

Таким чином, факт наявності періодичних коливань в сільському господарстві фактично є незаперечним. Але постає питання: яким чином вони можуть впливати на ефективність діяльності підприємств? У США добре відомий так званий «свинячий цикл». Він пов'язує виробництво свинини з цінами на зернові і в першу чергу кукурудзу. Механізм його дії такий. Якщо в базисному році ціна на кукурудзу висока, то у звітному році слід очікувати скорочення виробництва свинини. Якщо ситуація зворотна, то навпаки – збільшення. У свою чергу, ціни на кукурудзу пов'язані з обсягами її виробництва, а відповідно і з циклами урожайності та валових зборів. Відтак, виникає питання про взаємозв'язок економічної активності та зміни цін саме на

продукцію сільського господарства. Даний цикл є лише з одним з проявів впливу періодичних коливань на економічну ефективність діяльності підприємств.

В заключенні слід підкреслити, проблема взаємозв'язку економічної ефективності та циклічності сільського господарства фактично є не дослідженою. Вона потребує детальної перевірки на фактичних даних з встановленням надійних залежностей.

Література

1. Тюрго А.Р. Избранные экономические произведения / А.Р. Тюрго. - М.: Социально-экономич. лит-ра, 1961. – 252 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. - М.: Соцэкгиз, 1962. - 684 с.
3. Ковалевский Г.В. Харьковская экономическая школа (1804-2004) / Г.В. Ковалевский, В.М. Селиванов. - Харьков: ХНУ, 2004. – 51 с.
5. Туган-Барановский М.И. Основы политической экономии / М.И. Туган-Барановський. - М.: РОССМЕН, 1998. - 355 с.
6. Чижевский А.Л. В ритме солнца / А.Л. Чижевский, Ю.Г. Шишина. - М.: Наука, 1969. – 112 с.
7. Олійник О.В. Циклічність відтворювального процесу в сільському господарстві: монографія / О.В. Олійник. - Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2005. – 322 с.
8. Урожайність залежить від сонячної активності // Агробізнес сьогодні. – 2010. - №5. – С.16-17.
9. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н.Д. Кондратьев. - М.: ЗАО «Издательство Экономика», 2002. – 767 с.